

I

Länge hade jag för vana att gå tidigt till sängs. Ibland fick jag knappt tid att släcka ljuset förrän mina ögon föll ihop; det skedde så hastigt att jag inte hann tänka: »Nu somnar jag.« Men en halvtimme senare väcktes jag av tanken att det var på tiden att försöka sova; jag ville lägga ifrån mig den bok jag alltjämt trodde mig ha i händerna och blåsa ut ljuset. Under sömnen hade jag fortsatt att reflektera över det jag nyss läst, men mina reflexioner hade tagit en något besynnerlig vändning, ty jag tyckte mig själv vara det som boken handlade om: en kyrka, en stråkkvartett eller rivaliteten mellan Frans den förste och Karl den femte. Denna föreställning dröjde kvar ännu några sekunder efter att jag vaknat; den tedde sig ingalunda orimlig för mitt förnuft men låg som en hinna över mina ögon och hindrade dem att uppfatta att ljuset i staken inte längre brann. Så började den te sig allt mera meningslös, som minnet av en föregående tillvaro sedan en själavandring ägt rum. Bokens innehåll lösgjorde sig från min person; jag var ånyo fri att tänka på det eller att låta bli. Jag återfick synförmågan och förundrades över att runtomkring mig finna ett milt mörker, vilsamt för mina ögon men än mer för mitt sinne, för vilket det framstod som någonting orsakslöst och ofattbart – som verkligt mörker. Jag undrade vad klockan kunde vara; jag hörde tågens visslingar, nära eller fjärran som fågelsång i en skog. De upplyste mig om avstånden, angav vidden av det ödsliga landskapet där den resande ilar mot

närmaste station. Den väg han färdas kommer att stå inristad i hans minne tack vare den spänning han erfarit vid kontakten med nya platser, vid ovana handlingar, vid samtalet för en stund sedan och avskedstagandet under den främmande lampan som följer honom i nattens tystnad, samt vid tanken på hur skönt det skall bli att snart komma hem.

Jag tryckte ömt min kind mot den mjuka kudden, rund och frisk som en barnakind. Jag strök eld på en tändsticka för att se på klockan. Snart tolv! Det är det ögonblick då den sjuke, som tvingats resa bort och ta in på ett okänt hotell, vaknar av en häftig smärtattack och gläds då han varseblir en ljusstrimma under dörren. Så skönt att morgonen redan är inne! Om en stund är personalen uppe; han kan ringa på klockan och få hjälp. Hoppet om lindring inger honom nytt mod att uthärda sin plåga. Nyss hörde han ljudet av steg som först kom närmare, sedan dog bort igen. Och ljusstrimman under dörren har försvunnit. Klockan är tolv; lampan i korridoren är just släckt, personalen har gått och lagt sig, och han måste ligga där ensam hela natten, utlämnad åt sitt lidande, utan något hopp om hjälp.

Jag somnade igen och vaknade ibland åter för ett kort ögonblick; så länge att jag hann höra det organiska knäppandet i panelen eller öppna ögonen och se in i mörkrets kaleidoskop, eller, tack vare en tillfällig ljusning i mitt medvetande, förnimma den sömn som insvepte möblerna, rummet – allt det som jag själv endast utgjorde en liten del av och vars tillstånd av känslöshet jag skyndsamt återförenade mig med. Eller också kunde det hända att jag under sömnen utan ansträngning hade återvänt till en oåterkalleligt förgången period av mitt tidigaste liv och återupplevt någon av min barndoms fasor, såsom skrällen för att min grandonkel skulle dra mig i lockarna, en skräck som hade skingrats samma dag man klippt av dem, vilket för mig betydde inledningen till ett nytt skede av mitt liv. Denna händelse hade

jag under sömnen glömt bort, men jag återfann minnet av den så snart jag lyckats vakna för att rädda mig ur den gamles händer. För säkerhets skull borrhade jag in huvudet helt och hållet i kudden innan jag vände tillbaka till drömmarnas värld.

Liksom Eva en gång föddes ur Adams sida hände det ibland medan jag sov, att en kvinna föddes ur en skev ställning som mitt ena ben råkat i. Hon var skapad av den vällust jag just var beredd att känna, men jag inbillade mig att det var hon som bjöd mig den. Min kropp, som tog min egen värme för hennes, ville närma sig henne, men så vaknade jag. Den övriga mänskligheten föreföll mig bra avlägsen i jämförelse med denna kvinna som jag lämnat för knappt några ögonblick sedan; min kind var ännu varm efter hennes kyss och min kropp ledbruten av hennes tyngd. Om hon, vilket ibland kunde inträffa, bar någon bekant kvinnas drag, så föresatte jag mig att helt gå upp i att söka efter henne, liksom man beger sig ut på resa för att med egna ögon få se en efterlängtd stad, i tron att man i den påtagliga verkligheten kan uppleva något av drömmens tjusning. Men snart förbleknade minnet av drömflickan; jag glömde henne helt.

En sovande människa omger sig med en krets som inregistrerar timmarnas, årens och världarnas gång. När hon vaknat rådfrågar hon den instinktivt och avläser på en sekund på vilken plats i universum hon befinner sig och hur lång tid som förflutit före hennes uppvaknande. Men ordningsföljden kan kastas om eller brytas. Har man mot morgonen efter en stunds sömnlöshet somnat över en bok, i en ställning alltför olik den man vanligen sover i, så behövs det bara att man lyfter armen i ett ovanligt läge för att solen skall hejdas och tvingas tillbaka i sitt lopp; man vet inte vad klockan är och tror att man just har gått och lagt sig. Och om man somnat in i en ännu obekvämare och ovanare ställning, till exempel i sin fåtölj efter middagen, så

blir förvirringen total i dessa världar som glidit ur sina gängor. Den förtrollade fåtöljen tar en med på en resa i svindlande fart genom tid och rum, och då man slår upp ögonen tror man att man gått till sängs några månader tidigare på en annan ort. Men även i min säng räckte det med att jag sov djupt och att mitt medvetande helt utsläcktes, för att det skulle förlora begreppet om den plats där jag somnat, och då jag vaknade mitt i natten visste jag varken var jag befann mig eller i första ögonblicket ens vem jag var; det enda jag hade kvar var den primitivt enkla känsla av att finnas till, som vibrerar även inom ett djur; jag var mera utblottad än en grottmänniska. Men så kom minnet – inte av den plats där jag befann mig, utan av några andra där jag hade bott och nu kunde ha befunnit mig – som en hjälp från ovan för att föra mig ut ur det tomma intet, som jag icke på egen hand hade kunnat slippa ur. På ett ögonblick genomför jag flera sekler av civilisation, och dunkla föreställningar om fotogenlampor samt om skjortor med nedvikt krage hjälpte mig att så småningom återställa de ursprungliga dragen hos mitt jag.

Kanske bestäms de omgivande tingens orörlighet av vår övertygelse om deras identitet och av vår tankes orörlighet inför dem. Säkert är att när jag vaknade på detta sätt och min tanke förgäves sökte komma underfund med var jag befann mig, då snurrade allt omkring mig i mörkret: föremål, tid och rum. Min kropp som låg där orörlig och domnad sökte, allt efter arten av sin trötthet, bli på det klara med lemmarnas läge för att därav sluta sig till åt vilket håll väggen var belägen samt hur möblerna stod placerade, för att sålunda rekonstruera platsen där den befann sig och nämna den vid namn. Dess minne – sidornas, knänas och skuldrornas minne – erinrade den i tur och ordning om åtskilliga rum där den sovit, medan runt omkring den osynliga väggar, som växlade plats efter det inbillade rummets form, virvlade kring i mörkret. Och redan innan min tanke,

som tvekande dröjde kvar på tröskeln till tid och rum, lyckats identifiera denna bostad genom att sammanställa alla olika faktorer, hade min kropp hunnit erinra sig varje rums sängtyp, dörrarnas placering, fönstrens form, korridorens existens samt den tanke jag haft då jag somnade därinne och som jag återfann vid uppvaknandet. Sålunda sökte min domnade sida gissa sig till sitt läge och föreställde sig att den låg utmed väggen i en stor himmelssäng. Genast tänkte jag: »Att jag ändå somnade till slut fastän mamma inte kom och sade godnatt.« Jag var på landet hos min morfar, som hade dött för många år sedan; min kropp och den sida jag låg på var de trogna väktarna av ett förflutet som min tanke aldrig bort glömma; de påminde mig om lågan i den urnformade nattlampan av böhmiskt glas, som hängde i kedjor från taket, om den öppna spisen av Sienamarmor i mitt sovrum hos morföräldrarna i Combray, i ett avlägset förflutet som just nu tycktes mig närvarande fastän jag inte hade något tydligt begrepp om det, men som jag om en stund, då jag blivit helt vaken, skulle se mycket klarare.

Jag ändrade ställning, och ett nytt minne vaknade till liv; väggen löpte plötsligt i en annan riktning, och jag befann mig i mitt rum på landet hos madame de Saint-Loup. Herre Gud, klockan är minst tio, och middagen är säkert redan slut. Jag har försovit mig efter den vilostund jag tar mig varje kväll när jag kommit hem från promenaden med madame de Saint-Loup, innan jag sätter på mig fracken. Många år har förflutit sedan tiden i Combray, då vi aldrig kom så sent hem att jag inte såg aftonrodnaden avspegla sig i mina fönsterrutor. Hos madame de Saint-Loup på Tansonville för man ett helt annat liv, och mina egna glädjemen har också förändrats, ty nu vill jag inte längre gå ut annat än efter mörkrets inbrott; det är i månens ljus jag följer de vägar på vilka jag förr lekte i solskenet, och lampan i det rum där jag skall somna i stället för att klä om

mig till middagen lyser emot mig på hemvägen som en enslig fyrbåk i mörkret.

Dessa virvlande och oklara minnesbilder dröjde aldrig kvar längre än några sekunder – ofta var min kortvariga ovisslet om var jag befann mig lika litet i stånd att särskilja de olika antaganden av vilka den bestod, som man vid åsynen av en hästs snabba lopp kan isolera alla de olika rörelsemoment som kinetoskopet avslöjar. Men jag hade återsett än det ena, än det andra av de rum jag bebott i mitt liv, och så småningom mindes jag dem alla under de långa drömmier som följde på uppvaknandet. Vinterns rum där man ligger med huvudet i ett bo som man byggt av de mest olikartade föremål: ett hörn av huvudkudden, översta delen av filtarna, en schalsnibb, sängkanten och ett nummer av *Débats roses*, som man slutligen lyckas foga samman med fåglarnas egen teknik genom att ständigt på nytt trycka sig mot det. När iskyla råder utomhus är det en vällust att, likt svalan som reder sitt bo i värmen djupt nere i jorden, känna sig innesluten i sitt rum medan brasan brinner hela natten i kaminen, så att man sover som insvept i en vid kapp av varm, rökig luft, genomlyst av skimret från de uppflammande bränderna. Man ligger i ett slags alkov utan väggar, en ombonad grotta mitt i själva rummet, en värmezoon med rörliga gränser, genomfläktad av kyliga luftdrag som sveper över ens ansikte och kommer från hörnen samt från de delar av rummet som är nära fönstren och långt från kaminen och därför inte hållit värmen. Sommarens rum där man njuter av att känna sig förenad med den ljumma natten och där månskenet, som tar stöd mot de halvöppna fönsterluckorna, når fram med sin förtrollade stege ända till sängfoten; rum där man sover nästan i fria luften, som en talgoxe gungande i vinden ytterst på en månstråle. Och rummet i Louis-seize-stil, som var så glatt att jag inte ens första kvällen kunde känna mig riktigt olycklig,

och där sängens plats markerades så graciöst av smäckra pelare som bar upp taket. Eller det lilla rummet med mahognypaneler, högt i tak och byggt i pyramidform genom två våningar, där jag tvärtom från första ögonblicket hade känt mig förgiftad i själen av den obekanta lukten av vetiveriarot, övertygad om de violetta gardinernas fientliga inställning till mig samt om den oförskömmade likgiltigheten hos pendylen som snattrade på för sig själv utan minsta hänsyn till mig, medan en besynnerlig och obarmhärtig fyrkantig spegel på fötter stod på snedden i ett av rummets hörn och grävde ett brutalt och oväntat håll i mitt vanliga synfälts milda harmoni. Hur många plågsamma nätter hade jag inte upplevt därinne, utsträckt i min säng med blicken i taket, hörseln på helspänn, irriterade näsborrar och klappande hjärta, medan min tanke i timtal ansträngde sig att spridas, att dragas ut på längden, för att anpassa sig efter rummets form och fylla hela dess gigantiska tratt. Till slut hade vanan lyckats förändra gardinernas färg, tysta ned pendylen, mildra den grymma, snedställda spegeln, försvaga om än inte helt förjaga vetiverialukten samt framför allt minska höjden till taket. Vanan är en skicklig men väl långsam rumsinrederska, som till en början låter en plågas i veckotal i en provisorisk bostad men som man trots allt är tacksam över att kunna anlita, ty utan den och överlämnad åt sig själv skulle man aldrig kunna göra ett rum beboeligt.

Nu var jag alldeles klarvaken – min kropp hade vänt sig för sista gången, visshetens goda ängel hade hejdat kretsloppet omkring mig och lagt mig till rätta under mina filter, i mitt rum, samt placerat byrån, skrivbordet, kakelugnen, fönstret åt gatan och de båda dörrarna ungefär på deras rätta platser. Jag var nu medveten om att inte befinna mig i något av de rum, vilka jag i uppvaknandets förvirring ett ögonblick haft inte en klar föreställning om men ändå en känsla av att jag kunnat

befinna mig i. Men mitt minne hade kommit i rörelse. I regel försökte jag inte genast somna om igen, utan tillbringade större delen av natten med att tänka tillbaka på gångna tider, på vårt liv i Combray hos min grandtante, i Balbec, i Paris, i Doncières, i Venedig och annorstädes; jag sökte erinra mig de platser och de människor som jag där lärt känna – både vad jag själv hade sett av dem och vad jag hört berättas om dem.

I Combray blev tanken på mitt sovrum redan mot slutet av eftermiddagarna och långt före sängdags den fixa punkt kring vilken min oro kretsade. Långt borta från min mor och min mormor var jag där tvungen att ligga stilla i min säng fastän jag inte kunde sova. Visserligen hade man, för att muntra upp mig en smula de kvällar man tyckte att jag såg alltför olycklig ut, givit mig en laterna magica som man före kvällsmaten satte över lampan, och likt gotikens första arkitekter och glasmålare förvandlade denna lampa de kompakta, ogenomskinliga väggarna till ogripbar färgprakt, till brokiga, övernaturliga syner i vilka man kunde skåda legender som på ett dallrande, tillfälligt kyrkfönster. Men allt detta ökade blott min sorgmodighet, ty denna ändring i belysningen var nog för att tillintetgöra den förtrogenhet med mitt rum, som gjorde att det, med undantag för det ohyggliga ögonblick då jag måste gå till sängs, småningom blivit mig uthärdligt. Nu kunde jag inte längre känna igen det; jag kände mig lika orolig där som i ett hotellrum dit jag kommit för första gången direkt från järnvägsstationen.

Fylld av onda uppsåt kom Golo på en spattig häst ridande fram ur den lilla trekantiga skogsdunge som mjukt skuggade en grönskande kulle. Knyckigt närmade han sig det slott som beboddes av den arma Geneviève de Brabant. Detta slott var tecknat i en böjd linje som inte var något annat än kanten på en av ovalerna i den glasskiva man sköt in i laterna magican. Det

var bara en bit av ett slott, och framför det låg en hed på vilken Geneviève drömde med ett blått skärp om midjan. Slottet och heden var gula, men jag behövde inte ha sett dem för att veta det, ty den guldbruna klangen i namnet Brabant hade upplyst mig om deras färg redan innan jag sett glasmålningarna. Golo höll in sin häst ett ögonblick för att med sorgsen min lyssna till de ramsor som min grandtante läste högt och som han tycktes fullt ut förstå, ty han rättade sin hållning efter textens anvisningar, med en foglighet som ingalunda uteslöt ett visst majestät. Så avlägsnade han sig i samma ryckiga takt. Rörde man på laternen kunde jag se Golos häst fortsätta sin färd över gardinerna framför fönstret, svällande och krympande alltefter deras veck. Golos egen kropp såg ut att vara av samma övernaturliga stoff som hans springares; den övervann alla svårigheter, alla hinder den mötte på sin väg genom att införliva dem med sin benstomme – även dörrhandtaget, vilket genast anpassades efter och uppslukades av hans röda mantel eller hans bleka, oföränderligt ädla och svärmodiga ansikte, som inte förrådade någon som helst oro över denna förvandling av benstommen.

Visserligen tjusades jag av dessa skimrande ljusbilder som tycktes framsprungna direkt ur den merovingiska tidsåldern och omgav mig med speglingar av urgammal historia. Men trots allt erfor jag ett dunkelt obehag vid detta sagans och skönhetsens intrång i ett rum som jag småningom lyckats fylla med mitt eget jag till den grad, att jag slutligen lika litet lade märke till rummet som till mig själv. När vanans bedövning upphört att verka började jag tänka och känna, och det gjorde mig ledsen. Dörrhandtaget i mitt rum skilde sig i mina ögon från alla andra dörrhandtag i världen därigenom att det tycktes öppna dörren av sig självt, utan att jag behövde trycka ned det – men nu fick det plötsligt tjäna som astralkropp åt Golo. Och så snart det ringde till kvällsmat skyndade jag mig ned i matsalen, där

den stora taklampan, som inte visste något om Golo och riddar Blåskägg men väl kände mina föräldrar och oxsteken, lyste med sitt vanliga sken. Jag kastade mig i armarna på mamma, som blev mig kärare än någonsin mot bakgrunden av Geneviève de Brabants olycksaliga öde, medan tanken på Golos brott drev mig att rannsaka mitt eget samvete noggrannare än vanligt.

Efter kvällsmaten måste jag tyvärr snart lämna mamma som stannade kvar och pratade med de andra, i trädgården om vädret var vackert och i lilla salongen om det var fult. I denna lilla salong samlades vid dåligt väder hela familjen, med undantag för min mormor som tyckte att »man borde skämmas att sitta instängd när man var på landet« och som hade ständiga meningsutbyten med min far, för att han de dagar regnet öste ned skickade mig upp på mitt rum för att läsa i stället för att låta mig vara utomhus. »På det sättet blir han sannernligen inte frisk och stark«, sade hon sorgset, »han som så väl behöver härda sin hälsa och sin vilja!« Min far ryckte på axlarna och såg på barometern – ty han var förtjust i meteorologi – medan min mor bemödade sig att inte störa honom med något buller samt betraktade honom med rörda och vördnadsfulla blickar, dock inte alltför ingående, ty hon ville inte söka genomtränga mysteriet med hans överlägsenhet.

Men min mormor såg man ute i alla väder, till och med i ösregn, då Françoise brådsnkande tagit in de dyrbara korgstolarna för att de inte skulle bli våta. Mormor gick då ensam omkring ute i den tomma, regnpiskade trädgården, strykande de tillrufsade grå hårslingorna ur pannan för att den bättre skulle tillgodogöra sig blåsten och regnets hälsobringande verkningar. »Äntligen kan man andas!« sade hon och gick med korta, entusiastiska och ryckiga steg upp och ned genom de regndrypande gångarna, – vilka i hennes smak var alltför symmetriskt utlagda av den nye trädgårdsmästaren, som saknade all känsla för natur

och som hela morgonen tillfrågats av min far om det inte skulle klarna upp. Rytmen i mormors gång dikterades snarare av de olika sinnesrörelser som avlöste varandra inom henne och som orsakades av ovädrets berusning, hälsovårdens nytta, min dumma uppfostran och trädgårdens symmetri, snarare än av den för henne okända omsorgen att undvika lerfläckar på sin mörkvioletta kjol, vilken försvann under dessa fläckar i en grad som för hennes kammarjungfru ständigt utgjorde ett problem och en källa till förtvivlan.

När min mormors trädgårdspromenader ägde rum efter kvällsmaten var det blott en enda sak som kunde locka in henne. Vid något av de tillfällen då turerna i hennes promenad med periodisk regelbundenhet kom henne att likt en fjäril närma sig de upplysta fönstren till den lilla salong där likörbrickan stod framsatt på spelbordet, kunde det hända att min grandtante ropade till henne: »Bathilde, kom in och se efter din man så att han inte dricker cognac!« Morfar var förbjuden att dricka sprit, men för att driva med mormor (som i min fars familj kommit med ett inslag av så främmande temperament att alla skämtade och retades med henne) hade min grandtante serverat honom några droppar. Min stackars mormor kom in och bönföll sin man att låta bli att smaka på drycken, men han blev förargad och drack i alla fall en klunk, varefter min mormor gick ut igen, sorgsen och nedslagen men ändå med ett leende på läpparna, ty hon var så ödmjuk och så mild, att hennes ömhet för andra människor och det ringa avseende hon fäste vid sin egen person och sina egna lidanden, blev till ett och strålade som ett leende i hennes blick. I motsats till vad som är fallet med många människors ansikten uttryckte detta leende ironi endast gentemot henne själv; mot oss andra strömmade idel godhet, och hon kunde inte se dem hon älskade utan att hennes blick fick en glans av lidelsefull ömhet. Den smärta min grand-

tante åsamkade henne, åsynen av min mormors fåfänga böner och hennes på förhand dömda försök att ta ifrån min morfar glaset – allt detta var sådant som man längre fram i livet vänjer sig vid till den grad att man kan skratta åt det och ta parti för plågoanden så beslutsamt och glättigt att man lyckas övertyga sig själv om att det inte alls är fråga om att plåga. Men på den tiden fyllde det mig med en sådan fasa att jag skulle ha velat slå min grandtante. Detta hindrade mig inte att så snart jag hörde henne ropa: »Bathilde, kom in och se efter din man så att han inte dricker cognac!« reagera lika feget som en vuxen man. Jag gjorde vad man alltid gör sedan man blivit vuxen och ställs inför lidande och orättfärdighet: vände mig bort. Jag sprang därifrån för att gråta ut uppe i översta våningen intill skolrummet, alldeles under taket, i ett litet rum som luktade iris och även fylldes av doften från en vild svartvinbärsbuske, vilken slagit rot mellan stenarna i muren utanför och sträckte in en blommande gren genom det halvöppna fönstret. Detta rum, från vilket man vid dager kunde se ända bort till tornet på Roussainville-le-Pin, var egentligen avsett för ett mera speciellt och mera prosaiskt bruk, men för mig utgjorde det länge en kär tillflyktsort, antagligen därför att det var det enda ställe där jag fick låsa in mig. Där gömde jag mig varje gång jag behövde vara absolut ensam, för att hänge mig åt läsning, drömmier, gråt eller vällust. Ack! jag anade inte att det i mycket högre grad än morfars små avvikelser från läkarnas föreskrifter var min svaga vilja, min ömtåliga hälsa och den skugga de kastade över min framtid, som oroade min mormor under dessa rastlösa eftermiddags- och kvällsvandringar i trädgården, då man såg henne komma och gå med sitt vackra, mörkhyade ansikte uppåtvänt, detta ansikte där rynkorna med åren blivit nästan violetta, liksom plogfårorna i en åker om hösten. När hon gick ut bar hon i regel ett till hälften uppvikt flor, bakom vilket man

såg hennes kinder som nästan alltid fuktades av en ofrivillig tår, framkallad antingen av kylan eller av någon bekymrad tanke.

Min enda tröst när jag gick upp för att lägga mig var att mamma skulle komma och ge mig en godnattkyss då jag kommit i säng. Men denna godnattkyss var så flyktig och hennes besök så kortvarigt, att själva det ögonblick då jag hörde hennes steg uppför trappan, och sedan det lätta fraset av hennes blå muslinsklänning prydd med små halmflåtor i korridoren med dubbeldörr, för mig blev fyllt av smärta, ty det förebådade nästa stund, då hon redan skulle ha lämnat mig och gått ned igen. Detta kom mig att önska att denna godnattkyss, som jag dock älskade så högt, skulle skjutas upp så länge som möjligt och att min väntan på mamma skulle förlängas. Ibland, när hon öppnade dörren för att gå efter att ha kysst mig godnatt, ville jag ropa henne tillbaka och säga: »ge mig en kyss till!« – men jag visste att hennes ansikte då genast skulle mulna, ty den eftergift hon gjorde åt min bedrövelse och min oro genom att gå upp och ge mig denna fridskyss, irriterade min far som betraktade det hela som en löjlig ceremoni. Hon skulle ha velat vänja mig av med detta behov och ville minst av allt att jag dessutom skulle lägga mig till med vanan att be om ännu en kyss när hon redan var på väg ut genom dörren. Anblicken av hennes misslynta min berövade mig fullständigt allt det lugn hon skänkt mig ögonblicket innan, då hon böjt sitt kärleksfulla ansikte över min säng, räckt mig det som en hostia till en fridens kommunion i vilken mina läppar fick insupa hennes lekamliga närvaro och möjligheten till sömn. Men dessa kvällar, då mamma stannade så kort stund i mitt rum, var ändå ljuva i jämförelse med de dagar då vi hade främmande till middag och hon av denna anledning inte alls kom upp för att säga godnatt åt mig. Främmandet inskränkte sig vanligen till monsieur Swann som, med undantag för en och annan tillfällig besökande, var nära nog

den enda människa som kom hem till oss i Combray. Ibland kom han och åt kvällsmat med oss (mera sällan dock sedan han ingått sin mesallians, ty mina föräldrar ville inte ta emot hans hustru), ibland på ett mera improviserat sätt efter maten. Om kvällarna, då vi satt runt järnbordet under den stora kastanjen framför huset, kunde det hända att en ringning hördes från andra änden av trädgården. Det var inte den skrikiga och högljudda bjällra, som med sitt rostiga, outtröttliga och iskalla skrällande överöste och förvirrade alla som hörde till huset och satte i gång den när de gick in »utan att ringa«. Det var den försagda, ovala och förgyllda dubbla ringningen från klockan för besökande, och alla undrade genast: »Besök? Vem kan det vara?« Men man visste mycket väl att det inte kunde vara någon annan än monsieur Swann. Min grandtante sade till oss – med hög röst för att föregå med gott exempel, och i en ton som hon ansträngde sig att göra naturlig – att vi inte fick sitta och viska, ty ingenting är mera oartigt mot en gäst, som därigenom kan få det intrycket att man talar om något han inte bör höra. Så sände man ut min mormor som spejare; hon var alltid tacksam för varje förevändning att få gå ett extra varv runt trädgården och begagnade tillfället till att i förbifarten hemligen rycka bort några stöd vid rosenbuskarna, för att rosorna skulle se mera naturliga ut – på samma sätt som en mor rufsar om i sin sons hår då hon tycker att frisören lagt det för stelt.

Vi satt där alla i spänd väntan på mormors rapport om fienden, precis som om man kunnat tveka mellan ett betydande antal tänkbara angripare, men snart yttrade min morfar: »Jag känner igen Swanns röst.« Det var faktiskt enbart på rösten man kunde känna igen honom, ty för att inte locka myggen att samla sig hade vi alltid mycket svag belysning i trädgården, och man kunde inte urskilja Swanns ansikte med den böjda näsan och de gröna ögonen under den höga pannan omgiven av

rödblont hår kammat enligt det mode som skapats av Bressant. Jag gick så oförmärkt som möjligt in för att säga till om saft, ty min mormor fäste stor vikt vid att denna inte skulle se ut att förekomma som ett undantag och endast för besökande – hon fann det gästfriare så. Trots att Swann var mycket yngre än min morfar umgicks de mycket med varandra, ty morfar hade varit intim vän med hans far, en utmärkt men ytterst originell man, vars känslor och tankebanor efter vad det sades kunde bringas ur jämvikt av den obetydligaste anledning. Flera gånger om året hörde jag min morfar berätta ständigt samma anekdoter om Swann den äldres uppförande vid sin hustrus död. Han hade vakat över henne natt och dag. Min morfar som inte träffat honom på länge, hade skyndat till honom på den egendom som familjen Swann ägde i närheten av Combray. Han lyckades få den gråtande mannen att ett ögonblick lämna den dödas rum för att hindra honom att se på då kroppen lades i kistan. De gick en tur i parken, i det sparsamma solljuset. Plötsligt grep Swann min morfar i armen och utbrast: »Å, gamle vän, vad det är härligt att promenera tillsammans i det vackra vädret! Är det inte vackert här med alla träden, hagtornsbuskarna och så min damm som du ännu inte har komplimenterat mig för? Men du ser ju ut som en riktig nattmössa! Känner du inte denna ljuvliga bris? Å, livet har trots allt sina behagliga sidor, min käre Amédée!« Plötsligt mindes han åter sin döda hustru, och eftersom han antagligen fann det alltför invecklat att förklara hur han i ett sådant ögonblick kunnat hänge sig åt ett glädjeutbrott, nöjde han sig med att göra sin sedvanliga gest varje gång någon kinkig fråga oroade honom: han strök med handen över pannan samt torkade ögonen och glaset på sin pincené. Han lyckades emellertid aldrig trösta sig över sin hustrus död, men under de två år han överlevde henne brukade han säga till min morfar: »Det är besynnerligt – jag tänker så ofta på min

salig hustru, men jag kan aldrig tänka på henne länge i taget.«
»Ofta men litet åt gången som salig gubben Swann« hade blivit ett av min morfars favorituttryck; han begagnade det vid de mest skiftande tillfällen. Swann senior skulle i mina ögon ha tett sig som ett monstrum om inte morfar, som jag betraktade som en stor auktoritet, hade brukat utropa: »Visst inte! Han hade ett hjärta av guld!« Denna sentens fick sin betydelse för mitt rättsmedvetande, och jag har sedermera ofta begagnat den som absolution för fel vilka jag annars skulle ha känt mig böjd att döma betydligt hårdare.

Fastän Swann junior, i synnerhet före sitt giftermål, ofta kom och hälsade på min familj i Combray, anade man hemma hos oss inte att han numera ingalunda tillhörde samma kretsar som sina föräldrar. Med samma oskuldsfullhet varmed en hygglig hotellvärd utan att veta det hyser en beryktad rövare under sitt tak, tog mina morföräldrar under det välbekanta namnet Swann, som hemma skänkte honom ett slags incognito, emot en av Jockeyklubbens mest distingerade medlemmar, intim vän till greven av Paris och prinsen av Wales – kort sagt en av de mest firade männen i Faubourg-Saint-Germain-societeten.

Vår okunnighet om den lysande roll Swann spelade i societetslivet berodde givetvis till stor del på hans egen förbehållsamma och tillbakadragna natur, men även på den något hinduiska samhällssyn som härskade i dåtidens borgerliga kretsar. Man betraktade samhället såsom sammansatt av slutna kaster, där var och en alltifrån födelsen var placerad i samma rang som sina föräldrar. Ingenting, utom möjligen en enastående karriär eller ett oväntat briljant giftermål, kunde flytta en upp i en högre kast. Swann senior hade varit bankir; alltså tillhörde Swann junior för alla tider en klass där förmögenheternas avkastning varierade mellan inkomststreck, precis som i en skattetabell. Man kände hans fars kretsar; alltså kände man även hans, och vilka perso-

ner »hans ställning« tillät honom att umgås med. Umgicks han möjligen med några andra, så var det ungarlsbekantskaper som man blundade för med så mycket större välvilja som han även efter sin fars död troget fortsatte att besöka oss – men det fanns all anledning att förutsätta att dessa för oss okända personer som ingick i hans bekantskapskrets var av den art att han inte skulle ha vågat hälsa på dem om han i vårt sällskap mött dem på gatan. Om man till varje pris skulle vilja tillskriva Swann en personlig plats på den sociala rangskalan, borde han snarast komma något under den som intogs av sönerna till andra bankirer i samma ställning som Swanns föräldrar. Hans sätt var nämligen mycket anspråkslöst, och som han alltid »vurmat« för antikviteter och gamla tavlor, bodde han nu i ett gammalt hus som han hade fyllt med sina konstsamlingar och som min mormor drömde om att få besöka. Huset var emellertid beläget vid Quai d'Orléans, en trakt som min grandtante fann det vanhedrande att bo i. »Ni är väl konstkännare åtminstone?« brukade hon undra. »Ja, jag frågar bara i ert eget intresse; antikvitetshandlarna försöker antagligen lura på er allt möjligt skräp.« Hon tilltrorde honom ingen som helst sakkunskap och hade inte heller någon hög tanke ens om hans intelligens, ty han undvek alla allvarliga samtalsämnen och lade å andra sidan i dagen en synnerligen prosaisk noggrannhet inte endast då han beskrev ett matrecept in i minsta detalj, utan även då min mormors systrar talade konst. När han av dem uppmanades att säga sin mening, att uttrycka sin beundran för en tavla, iakttog han en nästan ohövlig tystnad men tog skadan igen så snart han kunde ge några faktiska upplysningar om vid vilken tid tavlan hade målats eller om museet där den fanns. Som regel nöjde han sig dock med att söka roa oss genom att varje gång berätta en ny historia om vad som hänt honom i sällskap med personer valda bland sådana som vi alla kände: apotekaren i Combray, vår kokerska eller vår kusk. Dessa historier lockade

visserligen alltid min grandtante att skratta, men hon visste inte riktigt om det var den löjliga roll Swann alltid tilldelade sig själv, eller hans spirituella sätt att berätta, som lockade henne i skratt. »Ni är då en riktig krumelur, monsieur Swann!« utropade hon. Hon var den enda av vår familj som var en smula vulgär, och på tal om Swann betonade hon gärna för främlingar att han, om han hade velat det, mycket väl kunnat bo vid boulevard Haussmann eller Avenue de l'Opéra, att han var son till bankir Swann som hade lämnat efter sig fyra eller fem millioner åt honom men att han hade sina idéer för sig. Dessa idéer ansåg hon för övrigt så roande för andra, att hon i Paris, när Swann på nyårsdagen kom och uppvaktade henne med sin påse kanderade kastanjer, osvikligt yttrade, om någon annan var närvarande: »Nå, monsieur Swann, bor ni fortfarande kvar nere vid vindepån för att vara säker på att hinna med tåget när ni reser till Lyon?« Och hon sneglade över glasögonen på de övriga gästerna.

Men om någon sagt till min grandtante att denne Swann, som i egenskap av sin fars son var fullt »acceptabel« i den högre bourgeoisiens kretsar, som kunde umgås med Paris främsta jurister (ett privilegium som han i rätt stor utsträckning tycktes låta gå över på kvinnolinjen), i själva verket liksom i smyg förde ett helt annat liv; att han i Paris, efter att ha sagt godnatt till oss under förevändning att han skulle gå hem och lägga sig, så snart han kommit runt hörnet styrde sina steg åt annat håll och begav sig till salonger som bankirer och deras gelikar aldrig ens fått kasta en blick in i – så skulle hon ha ansett detta lika oerhört som en mera litterär dam skulle finna tanken på att vara personligt bekant med Aristaios, vilken omedelbart efter en pratstund med henne kunde nedstiga i Thetis för de dödligas blickar förborgade rike, där han enligt Virgilius mottogs med öppna armar. Eller för att använda en bild som hade större utsikter att komma i hennes tankar, emedan den var målad på

kaktallrikarna hemma i Combray: hon skulle ha funnit det lika oerhört som att ha Ali-Baba på middag och sedan veta att han så snart han blivit ensam skulle försvinna in i sin av hemliga och oanade skatter fyllda sagogrotta.

En gång i Paris, när Swann kommit och hälsat på oss efter middagen och ursäktat sig för att han var klädd i frack, berättade Françoise då han åter avlägsnat sig, att hon hört av hans kusk att han dinerat »hos en furstinna«. – »Hos en demimonde-furstinna, ja!« genmälte min tante överlägset och ironiskt, med en axelryckning och utan att se upp från sin stickning.

Hon behandlade honom också alltid ganska nonchalant. Som hon trodde att han måste känna sig smickrad av att umgås hos oss, fann hon det alldeles naturligt att han om somrarna aldrig kom på besök utan att ha med sig en korg persikor eller hallon från sin trädgård, samt att han varje gång han varit i Italien hade med sig fotografier av klassiska konstverk åt mig.

Man generade sig heller inte för att skicka bud på honom om man ville ha ett recept på gribichesås eller ananassallad för någon stor middag till vilken han inte var bjuden; man fann honom nämligen inte representativ nog att sammanföras med folk som gästade oss för första gången. Om samtalet gled in på medlemmarna av franska kungahuset sade min grandtante till Swann, som kanske bar ett brev från Twickenham i fickan: »Det där är människor som varken ni eller jag någonsin kommer att träffa, men vi klarar oss lika bra ändå, inte sant?« Hon lät Swann flytta pianot eller vända noter de kvällar min mormors syster brukade sjunga, och över huvud taget behandlade hon denne på annat håll så eftersökte man med samma naiva vårdslöshet som ett barn vilket leker lika hårdhänt med ett museiföremål som med vilken billig leksak som helst. Sakerligen var den Swann som vid denna tid umgicks på eleganta klubbar rätt olik den Swann min grandtante skapade, när hon

i den lilla trädgården i Combray, de kvällar då de två blyga ringningarna nyss förklingat, gav liv åt den dunkla och obestämda personlighet som skymtade fram ur mörkret i sällskap med min mormor, genom att i honom ingjuta allt vad hon visste om familjen Swann. Men inte ens själva ytskiktet av vårt jag utgör en materiellt konstituerad enhet, som ter sig lika för alla människor och som var och en helt enkelt kan ta del av som av ett kontrakt eller ett testamente – vår sociala personlighet är en skapelse av andras tankar. Till och med den enkla akt man kallar »se en människa som man känner«, är delvis en intellektuell process. Man ingjuter i den yttre form man ser hela sin kunskap om personen i fråga, och denna kunskap utgör säkerligen huvudparten av ens totalintryck av honom. Den skapar kindernas rundning, följer exakt näsans linjer och nyanserar röstens klang, som om stämman utgjorde ett genomskinligt hölje, till den grad att varje gång man ser detta ansikte och hör denna stämma, så är det dessa kunskaper man återfinner och lyssnar till. Den Swann som mina släktingar hade skapat åt sig hade de av ren okunnighet underlåtit att förse med åtskilligt av det som ingick i hans mondäna liv och som tvärtom kom andra att se ett uttryck av förnämhet vila över hans ansikte och stanna vid hans böjda näsa som vid en naturlig gräns. Men om hans ansikte och hans ögon sålunda berövats sin prestige, så kunde de mina fylla det lediga utrymmet med det milda, halvt förgättna minnet av alla sysslolösa timmar han tillbringat hos oss efter kvällsmaten en gång i veckan, vid spelbordet eller i trädgården, på den tid vi var goda grannar på landet. Vår väns kroppsliga hölje var så fullständigt fyllt med dessa intryck och med en del hågkomster av hans föräldrar, att den tidens Swann blivit en hel och levande varelse, till den grad att jag har ett intryck av att lämna en människa för att söka upp en annan, helt annorlunda, när jag går från den Swann jag senare ingående lärt känna, tillbaka till den

första Swann hos vilken jag återfinner minnet av min ungdoms förtjusande missuppfattningar, en Swann som i mina tankar är omsvävad av angenäm sysslolöshet och av doften från det stora kastanjeträdet, från hallonkorgarna och från trädgårdens kryddväxter. Denne Swann har mindre likhet med den senare än med andra personer jag känt vid samma tid – som om vårt liv vore ett museum där alla porträtt från samma epok har ett visst släktdrag, en gemensam tonart.

Men en dag, då min mormor besökte en dam som hon känt sedan sin skoltid i Sacré-Coeur och nu ville be om en tjänst, markisinnan de Villeparisis som tillhörde den berömda släkten de Bouillon (och som min mormor trots ömsesidig sympati inte velat umgås med vidare, på grund av vår familjs kastbetonade sociala uppfattning), hade markisinnan yttrat: »Ni är visst nära bekant med monsieur Swann? Han är mycket god vän till mina brorsöner des Laumes.« Mormor kom hem från sitt besök hänförd över huset som vette åt en park och i vilket markisinnan rått henne att hyra en våning, samt även över en skräddare och dennes dotter, som hade ateljé åt gården och till vilka hon gått in för att få sin kjol lagad – hon hade nämligen fått en reva på den i trappan. Mormor hade funnit dessa människor förtjusande; hon förklarade att flickan var en pärla och skräddaren den mest distingerade man hon någonsin råkat. Ty att vara distingerad hade för henne ingenting med den sociala rangskalan att göra. Hon föll i extas över ett svar som skräddaren givit henne och sade till mamma: »Sévigné skulle inte ha sagt det bättre!« medan hon om en av madame de Villeparisis brorsöner som hon träffat hos henne utlät sig: »Om du bara visste hur föga distingerad han var!«

Madame de Villeparisis yttrande om Swann hade ingalunda till följd att denna höjdes i min grandtants ögon – i stället hade det den verkan att markisinnan sjönk i hennes aktning. Det var